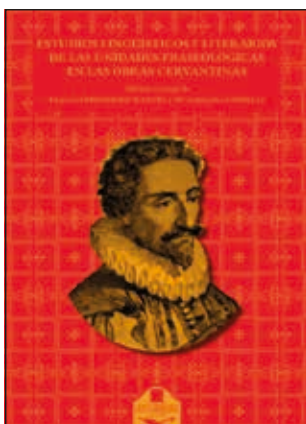

Recensións
Reviews

FERNÁNDEZ MARTÍN, Patricia e SARDELLI, M.ª Antonella (eds.) (2019): *Estudios lingüísticos y literarios de las unidades fraseológicas en las obras cervantinas*. Bari: Les Flâneurs Edizioni; ISBN: 978-88-31314-03-9, 174 páxs.

A monografía obxecto de recensión é o primeiro volume da colección italiana *Fraseologia e paremiologia*, editada por María Antonella Sardelli e Patricia Fernández Martín. Recolle as reflexións tanto de expertos fraseólogos e paremiólogos coma de estudantes do Liceo Clásico Statale Socrate de Bari surxidas tras o *Seminario Internazionale Miguel de Cervantes*, celebrado en Bari en 2017. É unha mostra da importancia que están a adquirir a fraseoloxía e a paremioloxía nos hispanistas italianos.

Tal como observamos no índice, a obra divídese en dúas partes: a primeira componse de seis estudos en castelán e a segunda, en italiano, de tres aproximacións realizadas por estudantes. Son achegas de estudosos de formación

heteroxénea pero complementaria nas que reflexionan sobre a riqueza lingüística e literaria dos textos cervantinos. Profundicemos en cada unha delas.

A primeira parte comeza cun artigo do helenista Fernando García Romero (Universidad Complutense de Madrid) que leva por título “Sobre un proverbio que se le olvidó decir a Sancho”. Despois de repasar a orixe grecolatina, o significado e o uso dalgunhas paremias e fraseoloxismos utilizados por Cervantes (*una golondrina no hace primavera; tener vista de lince; la ocasión la pintan calva; a buen entendedor, pocas palabras bastan*, entre outras), céntrase na paremia *palabra y piedra suelta no tienen vuelta*, tamén de orixe grega e empregada por Sancho na novela do ecuatoriano Juan Montalvo Fiallos *Capítulos que se le olvidaron a Cervantes* (1895). Mostra como evoluciona a paremia dende Eurípides pasando pola latinidade antiga, medieval e renacentista, ata chegar ás letras contemporáneas.

O segundo artigo desta primeira parte leva por título “A Dios y veámonos. Estudio contrastivo romance de las paremias populares del Quijote con Dios”, no que Joan Fontana i Tous (Universitat de Barcelona) analiza, por unha banda, as estratexias tradutolóxicas

(equivalencia *ad litteram*, equivalencia *ad sensum*, “anuestramiento”) para o refrán *A Dios rogando y con el mazo dando*, primeira das dezasete paremias quixotescas nas que aparece a plabra “Dios”. Por outro lado, recompila as formas empregadas nas versións romances das dezasete paremias que non mencionan a Dios. Toma como fonte de estudo trece traducións romances en galego, portugués, catalán, francés, italiano, rumano e asturiano.

María del Mar Fuentes Chaves (Universidad de Salamanca) destaca en “El Quijote de Andrés Trapiello, ¿una traducción al castellano actual?” a vixencia da obra cervantina catrocentos anos despois da súa publicación, facendo un estudo contrastivo entre a lingua de Cervantes e a do *Don Quijote de la Mancha* (2015) de Trapiello. Tras unha serie de consideracións previas nas que se presenta a obra e se aclara a conveniencia de considerala unha tradución e non unha adaptación, a autora exemplifica con dez paremias do *Quijote* e a súa correspondencia na obra do autor leonés o seu *modus operandi* na tradución. Mostra nas conclusións as técnicas que emprega Trapiello para *actualizar* as paremias que considera complexas para un lector medio do século XXI.

En “Las colocaciones léxicas: la actividad cognitiva conceptualizadora en El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha”, Rossana Sidoti (Università degli Studi di Messina) explora a obra cervantina dende o punto de vista da semántica cognitiva. Extrae colocacións léxicas existentes no *Quijote* para estudar a función cognitiva da metáfora nunha obra que foi considerada por moitos autores *unha moi lograda metáfora da vida*. Así, partindo dos estudos de G. Lakoff e M. Johnson, explica que expresións como *malignidad del tiempo, devorador y consumidor de todas las cosas* son exemplos de conceptos metafóricos ontolóxicos que mostran o pensamento e o tempo como entidades antagonistas ao humano, ou que unha expresión tan coñecida da obra como *se le secó el cerebro* é un exemplo de metáfora sensorial na que a escasez de auga/vida impide o funcionamento da mente como entidade/máquina. Son moitas as colocacións explicadas que nos permiten entender que a metáfora é un mecanismo lingüístico que permite explicar como verbalizamos a realidade.

O quinto traballo, realizado por Alessia A. S. Ruggeri (Università di Roma Tre) e Paolo Rondinelli (Accademia della Crusca), céntrase noutra obra cervantina, tal como se observa no seu título “Los refranes de las Novelas Ejemplares y su posible derivación erasmista”, e ten como obxectivo presentar a relación entre Erasmo e Cervantes a partir do rastro dos refráns de matriz non só erasmista, senón tamén erasmiana (de influencia directa) presentes na obra novelística. A primeira parte do artigo introduce a recepción do erasmismo en España e a súa influencia na literatura áurea e en Cervantes e na súa obra. Tal como podemos ler no texto, “nas obras cervantinas apreciase un criticismo racionalista encarnado nun humanismo renacentista erasmista”. A segunda parte céntrase na análise de fragmentos das *Novelas ejemplares* para establecer relación cos Adagia de Erasmo analizando o contexto textual e cultural no que se insertan.

Remata a primeira parte deste volume co traballo de Rafael Negrete Portillo (Universidad Europea de Madrid) “Teatro fuera del teatro. Lecturas dramatizables de textos cervantinos”, que selecciona once fragmentos das obras cervantinas plausibles de seren representados.

Son textos de “El licenciado vidriera”, “La ilustre fregona” das *Novelas Ejemplares*, versos do Canto de Calíope de *La Galatea*, extractos de *Don Quijote de la Mancha* entre os que destaca o soneto dialogado entre Rocinante e Babieca, *Ocho comedias nuevas nunca antes representadas* como *La gran sultana* e a súa traxedia por excelencia *El cerco de Numancia*. O obxectivo do autor é aportar un enfoque didáctico e lúdico aos textos do autor alcalaíno tomando como pilares a liberdade, a modernidade e o feminismo dos personaxes cervantinos.

A segunda parte comeza cun artigo escrito por Francesco Lupelli e Angello Sassi, estudantes da Classe III C del Liceo Clasico Statale Socrate di Bari, que leva por título “Don Chisciotte ed Enrico IV: una lucide follia”, onde comparan a loucura de Don Quijote coa do personaxe Enrique IV, protagonista da obra dramática de Luigi Pirandello. Se ben os dous personaxes parecen ser títeres actuando no escenario da realidade, Enrique IV presenta unha “lucida follia”, xa que é capaz de decidir se retornar ou non á realidade a pesar de que o seu entorno (os demais personaxes da obra) se adapta totalmente a el, mentres que, no momento en que Don Quijote se converte en Alonso Quijano, morre.

O segundo traballo en italiano, “La novella impertinente”, reúne a cinco estudantes do IV Liceo Classico, sez. B, del Liceo Classico Statale Socrate di Bari, Alessia Roberta Bruno, Corinna Cellini, Martina de Cosmo, Vittoria Magarelli, Caterina Martino, e Tiziana Minervini, coordinados polo profesor Francesco Nuzzaco, docente de literatua italiana e latina, para analizar as técnicas narrativas empregadas nas novelas intercaladas do *Quijote: El curioso impertinente* e *El capitán cautivo*, que parten da estrutura dos exempla medievais fusionados cos temas de Boccaccio e Ariosto. O artigo que pecha este volume, “Letture Pericolose”, foi escrito por un grupo de catro estudantes da Classe C del Liceo Classico Statale Socrate di Bari: Sara Alfonso, Caterina Campanella, Annalisa Coppolecchia e Erica De Santis. Percorren distintas obras literarias nas que a lectura forma parte da temática e representa un problema, ben individual ou social. Son personaxes como Don Quijote Emma, de *Madame Bovary* de Flaubert, por querer simular o que lían; por exercer de censores, Jorge, de *El nombre de la rosa* de Umberto Eco, quen se suicida por envelenar as páxinas da *Poética* de Aristóteles, e Guy Montag, na novela distópica *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury, perde a sociedade que coñecía na que non existían os libros a favor doutra que valora o coñecemento transmitido na literatura.

A lectura dos textos que recopila este volume aporta unha visión novedosa sobre as obras cervantinas, centrada tanto en aspectos fraseolóxicos e paremiolóxicos coma literarios. As adaptacións dramáticas dos variados textos cervantinos permiten o achegamento a obras complexas dende unha perspectiva lúdica e didáctica sen que o texto canónico deixe de ter importancia. Ademais, é moi necesaria a existencia de obras colectivas coma esta nas que os estudantes poidan dar os seus primeiros pasos na investigación —cervantina, neste caso—.

Vanessa Fernández Pampín
IES do Milladoiro

GAUTIER, Laurent (ed.) (2018): *Figement et discours spécialisés*. Forum für Fachsprachen-Forschung, vol. 105. Berlín: Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur. ISBN 978-3-86596-413-7; 158 pp.

A obra *Figement et discours spécialisés*, publicada pola editorial Frank & Timme —especializada en literatura científica— no número 105 da colección *Forum für Fachsprachen-Forschung* (“Foro para a investigación das linguaxes técnicas”) que dirixen Hartwig Kalverkämper en colaboración con Klaus-Dieter Baumann, recibiu o apoio económico da Universidade de Bourgogne a través do TIL (*Centre Interlangues: Texte, Image, Langage* (EA 4182)) para a súa publicación. Isto explica que, aínda que esta redactada en francés na súa meirande parte (só 1 dos 7 capítulos está en alemán), case todos os autores sexan francófonos e xermanistas. Esta colaboración franco-alemá atopa, en todo caso, o seu nexo de unión na figura do Catedrático francés en Lingüística Alemana

e Aplicada Laurent Gautier, director do Centro TIL e coordinador da presente obra.

A temática que desenvolve este volume atinxe as relacións entre a fixación e as linguas de especialidade. No seu prólogo, o Profesor Gautier pon en valor, precisamente, o percorrido da investigación sobre as linguas especializadas no espazo francófono desde a súa emerxencia en 1995, coa obra de Lerat, ata ocupar un lugar recoñecido no ámbito académico e mesmo privilexiado no paradigma da lingüística de corpus. Esta última é, de feito, a que mellor pon de manifesto a presenza non só dun perfil combinatorio dos termos de cada lingua profesional, senón tamén a existencia dunha comunicación especificamente especializada, é dicir, onde existe unha relación intrínseca entre as formas e os contidos. Grazas á análise dos datos masivos que se extraen dos corpus pódese, efectivamente, comprobar a repetición e a estabilidade das expresións ligadas a certos conceptos específicos. Estes trazos que transforman o estatus destas expresións, de “preferentes” (ou tamén “recorrentes”, diríamos nós) a “exclusivas” dunha lingua de especialidade, outórganlles carácter propio.

Ese carácter propio é o que cada autor deste volume vai abordar desde a súa perspectiva nas dúas partes nas que se divide a obra: unha dedicada ás relacións entre Terminoloxía e Fixación, e outra dedicada ás existentes entre Fixación e Discursos. Estas dúas partes atopan a súa xustificación nos dous polos entre os cales discorre a fixación: no límite inferior está o termo e no límite superior está o discurso. Entre un e outro, a fixación forma un contínuum que serve de fio condutor a toda a obra, de tal xeito que o conxunto das contribucións, aínda que divididas nesas dúas partes, xiran en torno a unha mesma temática: as relacións entre a fixación e os discursos especializados, tal e como indica o título deste libro. A análise desas relacións por parte de cada un dos especialistas salienta un aspecto que pode facer bascular a atención do lector cara a un dos dous polos, pero

sen perder nunca de vista a relevancia que ten a fixación na creación do termo e na elaboración dos discursos en linguas de especialidade.

Adentrándonos na lectura do libro, o primeiro no que nos fixamos é nos nomes dos especialistas que forman parte do elenco de autores, sete en total. Así, abre a primeira parte a grande fraseóloga Gertrud Greciano, cunha aportación sobre a construción dun glosario multilingüe relacionado coa xestión de riscos, seguido do lingüista especializado en terminoloxía, Gérard Petit, que analiza o papel da fixación na creación dos termos; de seguido, van Françoise Rigat, analista do discurso, cunha contribución sobre as fórmulas no discurso institucional, e Jean-Marc Delagneau, especialista en didáctica das linguas, que se interesa polo ensino do alemán nun ámbito profesional como o da loxística e os transportes. Na segunda parte, colaboran outros tres grandes especialistas, unidos en torno á análise da dimensión discursiva da fixación en textos xornalísticos: o fraseólogo anglicista Ramón Martí Solano inclínase polo estudo do fenómeno contrario, a deslexicalización na prensa; a fraseóloga xermanista Marina Iakushevich interésase polas metáforas conceptuais e o seu papel na emerxencia da fixación, e, finalmente, o terminólogo anglicista Roumain Vanoudheusden pon de manifesto na prensa deportiva o uso “estilístico” das expresións fixas.

Pero máis alá de describir a estrutura deste libro, o que cómpre salientar é como cada un dos autores aborda o tema da fixación desde o ámbito da especialidade que elixiu para o seu traballo. Así, e como non podía ser de outro xeito, Greciano empeza lembrando, na súa función de “teloneira”, a Salah Mjeri como “propietario intelectual” do concepto de *figement* (fixación) en fraseoloxía desde a súa tese con Robert Martin, que deu lugar á publicación en 1997 do libro *Le figement lexical: descriptions linguistiques et structuration sémantique*. En relación co tema escollido, a creación do glosario europeo *Glossaire Multilingue et Multimedia de la Gestion du Risque* (“Glosario Multilingüe e Multimedia da Xestión do Risco”), que decide abordar desde a perspectiva da Teoría das Catástrofes, de René Thom, a fixación constitúe para a autora o “poder da forma”, no senso que “é unha axuda formal preciosa que permite respectar as forzas dinámicas de ensamblaxe, [...]; garante a forma das unidades discretas ensambladas e a súa irreversibilidade” (p. 20).

Esta relación de poder entre a forma e a fixación tamén a salienta Gérard Petit no seu estudo sobre a formación dos termos e as condicións ás que se ven estes atados non só por parte dos terminólogos, senón tamén por parte das institucións de normalización e as instancias de lexitimación que son as que os validan. Este autor relaciona a fixación á forma pluriverbal do termo, de tal xeito que esta vén sendo consecuencia daquela, mais, aínda que ámbalas dúas son inseparables, é preciso disocialas. En efecto, pola propia natureza do termo, este nunca atinxe ser fixo de todo, xa que, por razóns designativas do referente, sempre tende a variar e estender a súa forma pluriverbal ata atopar a denominación descritiva máis idónea, máis transparente. Polo tanto, a fixación resulta ser para os terminólogos unha asíntota, no sentido matemático da palabra. Desde esa perspectiva, “por moito que a pluriverbalidade poida manifestar unha forma de fixación, non debe permitir que esta se realice” (p. 27). Os motivos que aduce Petit para disociar a fixación da pluriverbalidade, baseándose nun estudo de termos relacionados coa economía e a enerxía nuclear, consisten no feito de que, por unha parte, o termo, na súa

forma pluriverbal, debe fuxir da fixación formal total, aínda que sexa a súa condición necesaria para formarse, para deixar marxe dabondo para desenvolver a súa función sinalética u designativa, pero por outra, debe aspirar a esa fixación para ser recoñecido como tal e utilizado correctamente na comunicación especializada.

Quen trata de relacionar a fixación máis alá da forma é a seguinte especialista, Françoise Rigat, ao abordar os termos que saen acuñados dun organismo como a FAO, ligados á alimentación. O estudo que realiza do *Glosario do dereito á alimentación* elaborado por esa institución deixa ver claramente o impacto que teñen os aspectos semánticos e pragmáticos na formación da fixación dos termos pluriverbais. Alén de seren a maioría deles unidades fraseolóxicas compositivas, os termos creados nun organismo coma a FAO poden estar motivados non só por unha necesidade práctica de estandarización terminolóxica que facilite a comunicación entre os seus usuarios, senón tamén por un uso ideolóxico particular. Isto último sae á luz ao observar a autora unha certa opacidade semántica en termos creados sexa por eufemismo, para rebaixar a carga conflitiva do seu significado (fálase, por corrección política, máis de *inseguridade alimentaria* que de *fame*), sexa por creación dun valor consensual, “político”, en torno ao concepto que representa como un ben supremo (poñendo, por exemplo, a *seguridade alimentaria* como un dereito ao acceso aos alimentos). Estes dous procedementos son de tipo extralingüístico e contribúen a que eses termos acaben fixándose no uso por razóns que non son propiamente terminolóxicas. Este estudo vén confirmar o que xa dicía A. Gautier en 2004 (p. 254), e que a autora cita en conclusión, a saber que “a evolución da investigación fixo necesario un certo número de axustes [dos criterios de fixación] dos que convén salientar que están a miúdo ligados á exploración de ámbitos novos da produción lingüística” (*ibid.*, 71).

Estes axustes, mencionados en alusión á evolución que a fixación tivo desde que se creou o concepto á vez como fenómeno lingüístico, que sinala a presenza dunha dicotomía entre combinacións libres de palabras e combinacións fixas, e como proceso de creación de combinacións fixas a partir de combinacións libres, son tanto máis necesarios canto que as linguas de especialidade se multiplican en función da creación de novas actividades profesionais. Por ese motivo, o especialista Jean-Marc Delagneau, no seu estudo sobre a terminoloxía da loxística e dos transportes en relación co Porto Marítimo do Havre en Francia no cadro do ensino das linguas estranxeiras, destaca a necesidade de adaptar “as nocións teóricas da fixación e da fraseoloxía para que poidan aplicarse ás linguas de especialidades” (p. 83). Esta adaptación pasa por ter en conta os contextos de uso dos termos. Ao ser o sector da loxística e dos transportes un ámbito composto por unha ampla variedade de actividades profesionais, cunha dimensión interna, cara ao desenvolvemento da produción, e externa, cara á distribución, a lingua vencellada a estas actividades tamén é variada. Esa lingua contén estruturas e termos moi heteroxéneos, cun grao moi variable de especialización, e polo tanto de fixación, atopándose incluso varios casos de deslexicalización. Desde o punto de vista da didáctica dunha lingua estranxeira (neste caso o alemán para francófonos), resulta relevante recoller, en forma de glosarios ou dicionarios plurilingües combinatorios, eses termos en función deses distintos graos de fixación, pero tamén en función dos contextos de uso. Eses contextos de uso son os que

caracterizan aos termos dentro de cada lingua-cultura nacional, amparándoos fronte a unha aseptización dunha terminoloxía estandarizada dentro dunha *lingua franca*, o inglés.

Ben é certo que todo termo aspira á fixación máxima para ser considerado consolidado dentro do seu ámbito de especialización. Unha vez conseguida, este acada o estatus de termo consagrado, con forma canónica e institucional. Polo camiño, van caendo as outras formas denominativas que competiron por designar o referente ao que aludían. Agora ben, non sempre resulta así, e mantéñense na lingua varias formas sinonímicas de denominación para un mesmo referente, que tamén recollen os dicionarios. Resulta entón difícil determinar cal é a forma canónica e cales son as variantes. Disto trata o traballo de Ramón Martín Solano, o cal, baseándose na dicotomía establecida por Moon (1998) entre variacións institucionais e variacións *ad hoc*, entre as que se atopan os casos de manipulación léxica ou sintáctica, se aproxima aos procesos de inversión na fraseoloxía inglesa do discurso xornalístico. Como ámbito proclive á manipulación fraseolóxica, o discurso xornalístico constitúe un medio privilexiado para facer visible a “tensión permanente entre estabilidade e creatividade lingüísticas” (p. 108). Vén a confirmar que a fixación en fraseoloxía non debe darse por irreversible.

O traballo de Marina Iakushevich, o único redactado en lingua alemá (todos os demais están en francés), centrado no papel que desenvolven as colocacións relacionadas cun campo de especialidade particular, o da depresión, permite mostrar, a partir do seus usos nun corpus xornalístico de divulgación científica, como a fixación está estreitamente ligada á iconografía. A súa análise, baseada nos traballos de Lakoff e Johnson (1980) sobre as metáforas conceptuais, lévaa a relacionar o fenómeno fixativo con procesos á vez formais, semánticos e cognitivos. Así, a propia estrutura da colocación, dividida en base e colocativo segundo a concepción de Hausmann, propicia a fixación, reforzando as relacións semánticas que establecen este tipo de formativos na construción das imaxes, as cales quedan logo fixadas na mente dos usuarios, sobre todo no caso das colocacións relacionadas coa depresión xa que implican a parte emocional dos individuos. Mais, alén destes factores, tamén inflúe a función textual e discursiva das colocacións na súa fixación, como é o caso das colocacións relativas á depresión ligadas a contextos médicos, xa que “Die Kontextualisierung des Ausdrucks zeigt, dass die grundlegenden semantischen Prozesse vor dem Hintergrund des aktuellen Gebrauchs interpretiert werden müssen, d.h. die Bedeutung des Gesamtausdrucks konstituiert sich im konkreten Gebrauch” (“A contextualización da expresión mostra que os procesos semánticos básicos deben interpretarse no contexto de uso actual, é dicir, o significado da expresión global constitúese no uso concreto”) (p. 124).

Relacionando tamén fixación e metáfora, Romain Vanoudheusden pon de manifesto no seu estudo sobre o estilo periodístico da prensa deportiva a relevancia do uso das metáforas como patróns de creatividade lingüística. Chama *estereotipia lingüística* o conxunto das expresións fixas utilizadas na lingua e salienta a súa presenza privilexiada na prensa deportiva, ao punto de que moitas veces as súas expresións, co tempo, pasan a outros campos de especialidade e mesmo á lingua común. Esa presenza de estereotipos lingüísticos está relacionada, ademais, cun estilo literario propio da prensa deportiva que vén dos seus inicios como prensa especializada, ao principio en mans de literatos,

avogados etc. Nesta relación entre fixación e estilo literario, composto este de hipérboles, metáforas guerreiras, alusións culturais etc., aquela, cos seus distintos graos de restrición, “impón unha convención estilística fundamental sen a cal un artigo sobre deporte non podería publicarse” (p. 142). Desde esta perspectiva, a fixación condiciona o xénero e caracterízao ao punto de ser o seu trazo principal.

En definitiva, a análise do fenómeno fixativo nas linguas de especialidade entronca perfectamente co debate que a fixación, como noción, espertou entre os lingüistas, os fraseólogos e os terminólogos desde a súa creación no último terzo do século pasado. Desde o momento mesmo da súa mención como fenómeno lingüístico universal, foi obxecto de estudo tanto por parte dos seus defensores como dos que minoraron a súa importancia. Considerado por Mejri (1998) como un concepto estruturante da linguaxe en xeral, ao colocalo á altura de categoría articuladora da lingua (constituiría a “terceira articulación” da linguaxe, despois das dúas de Martinet), os seus límites e ámbitos de acción sempre foron temas de análise desde distintas perspectivas segundo os especialistas. Desde o punto de vista da lingua xeral, común, a fixación ligouse á pluriverbalidade de tal xeito que esta é “a condición necesaria para que se poida falar de fixación” (Mejri e Ansbombe, 2011: 238). Agora ben, saber cal das dúas é a máis importante para definir a fraseoloxía resulta difícil se partimos da condición que pon Greciano (1986: 321), citada aquí por F. Rigat (*ibid.*, 69) para definir unha unidade fraseolóxica (UF): segundo esta autora, para poder chamar UF a una combinación de palabras, esta debe cumprir dous destes tres trazos, pluriverbalidade, fixación e iconicidade (ou figuración). Polo tanto, aínda que se decida un pola pluriverbalidade e a fixación, ámbalas dúas serían por igual necesarias desde un punto de vista formal (léxico e morfosintáctico): a fixación só actúa nunha secuencia de máis de dúas palabras, e a pluriverbalidade só se mantén se hai fixación. A inclinación pola combinación destas dúas condicións para definir unha UF ten, aparentemente, todo o seu sentido desde a perspectiva das linguas terminolóxicas, posto que os termos se definen precisamente polo seu aspecto formal (pluriverbal, de tipo sintagmático), a súa transparencia semántica e a súa función referencial. Nesta definición de termo, parece, pois, que a iconicidade non atopa o seu lugar.

Non obstante, a práctica terminolóxica amosa que isto non se dá en tódolos casos. Esta obra é a proba de que, a pesares de que as terminoloxías recorren á fixación de forma masiva (*ibid.*, Petit, p. 27), a pluriverbalidade fuxe dela (cf. o seu carácter asintótico, segundo o mesmo autor); tampouco é un trazo estable, non só polas variantes que existen dun mesmo termo, aínda que este estea consolidado, senón pola posibilidade que ten unha forma canónica de deslexicalizarse; nin a terminoloxía está exenta de iconicidade, como o demostra o estudo de Iakushevich sobre as imaxes das colocacións sobre a depresión. Pero, a parte de que a práctica contradí a teoría en canto á relación da fixación coa pluriverbalidade e a figuración no caso das terminoloxías, tamén este volume pon de manifesto a amplitude das causas que realmente inciden na formación dos termos: na elección dos elementos léxicos e sintácticos para formaren unidades fraseolóxicas que aspiren a ser termos estables inflúen factores non só de tipo lingüístico (denominación descritiva), senón tamén extralingüísticos: comunicacionais (expertos), ideolóxicos (institucións), psíquicos (conceptos mentais), lúdicos (xogos de palabras), estilísticos (convencións literarias) etc.

En canto á universalidade da fixación como fenómeno lingüístico que atinxe á formación de termos de uso internacionais, esta obra tamén aborda a problemática que existe entre a necesidade de atopar un espazo intermedio entre un nivel de homoxeneización terminolóxica e o respecto da identidade propia de cada lingua. Así, se ben é certo que hai unha necesidade de conseguir un nivel de consolidación dos termos, cun grao máximo de fixación, para asegurar unha homoxeneidade idónea que favoreza a comunicación, mediante unha normalización terminolóxica consensual entre expertos e institucións de lexitimación, tamén hai unha necesidade de salvagardar unha terminoloxía expresada, non por medio dunha lingua franca, senón por medio de cada unha das linguas-culturas propias. As relacións por unha banda, entre fixación e variación, e por outra, entre variación e manipulación, mostran que na práctica terminolóxica esa aspiración do termo á estabilidade, lexitimidade e homoxeneidade non deixa de ser unha ilusión.

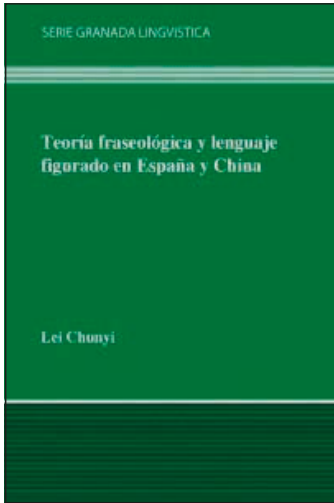
En calquera caso, a atracción exercida pola fixación, tomada nun sentido amplo ou restrinxido, nos estudosos do sistema fraseolóxico das linguas mostra que non deixa indiferente a ninguén. As reflexións de todos os especialistas desta obra contribúen a facela evolucionar de tal xeito que en moitos casos se vai liberando da súa visión inicial, aplicada á forma lingüística aparente, para afondar noutros elementos propiciadores de fixación léxica, máis soterrados, ligados a factores lingüísticos (semánticos e pragmáticos) ou extralingüísticos. Mais tamén, estas reflexións axudan a ver os seus límites nas linguaxes terminolóxicas, xa que por natureza o termo oscila constantemente entre a súa aspiración á estabilidade e súa inclinación á variabilidade. Por este feito, este volume, aínda que centrado na fixación para renderlle tributo como fenómeno central da linguaxe, en realidade pon de manifesto o seu carácter non absoluto como fenómeno lingüístico.

Referencias bibliográficas

- MEJRI, Salah (1998) : « La mémoire des séquences figées : une troisième articulation ? ou la réhabilitation du culturel dans le linguistique », en *Actes des Ve Journées scientifiques du réseau LTT de l'AUPELF-UREF: La mémoire des mots*, 3-11.
- MEJRI, Salah e ANSCOMBRE, Jean Claude (2011) : *Le figement linguistique: la parole entravée*. París: Champion.

María Isabel González-Rey
Universidade de Santiago de Compostela

LEI, Chunyi (2017): *Teoría fraseolóxica y lenguaje figurado en España y China*. Granada: Granada Lingüística. ISBN: 978-84-92782-49-9; 115 páxinas.

O libro *Teoría fraseolóxica y lenguaje figurado en España y China* de Chunyi Lei, publicado pola editorial Granada Lingüística en 2017 dentro da colección dirixida por Juan de Dios Luque Durán e Antonio Pamies Bertrán, está dedicado a un estudo contrastivo do chinés e do español que presta especial atención á teoría fraseolóxica e á linguaxe figurada.

Como indica o propio título, este volume estrutúrase en dúas partes principais: 1. as teorías fraseolóxicas do chinés e do español; e 2. a linguaxe figurada (metáfora e arquimetáfora) nestas dúas linguas.

A primeira parte comeza coa presentación das obras españolas que recompilan as unidades fraseolóxicas (en diante, UF), dende obras antigas da Idade Media ata dicionarios bilingües para o español e outras linguas.

A continuación, presenta unha análise detallada

dalgunhas taxonomías da fraseoloxía española. Considérase que a primeira clasificación é a de Julio Casares (1950), que inclúe a locución, a frase proverbial e o refrán e está baseada na función sintáctica das UF. Lei reconece a importancia do estudo de Casares para os estudos modernos da fraseoloxía: “como punto de partida para os estudos modernos da fraseoloxía do español e como unha influencia indirecta nos estudos fraseolóxicos en xeral, xa que os seus criterios de clasificación das locucións foron aceptados por todos os fraseólogos [...]”¹ (p. 9). Por outra banda, segundo a autora, a taxonomía de Alberto Zuluaga Ospina (1980) incorporou as achegas alemás modernas á proposta de Casares. En función da estrutura interna e do funcionamento no discurso das UF, Zuluaga estableceu dúas clasificacións diferentes: a primeira, de acordo coas propiedades de fixación e idiomaticidade, divide as UF en expresións fixas, semiidiomáticas e idiomáticas; non obstante, para a autora, a outra clasificación, baseada no valor semántico funcional das UF, non difire moito da de Casares. Lei tamén menciona a taxonomía de Julia Sevilla Muñoz, que só abarca as paremias, e introduce a taxonomía de Gloria Corpas Pastor. No seu *Manual de fraseología*, Corpas analiza os aspectos pragmáticos das UF, o que Lei considera unha achega esencial. Corpas propón unha clasificación de tres esferas: colocacións, locucións e enunciados fraseolóxicos, que se corresponden ao fixado pola norma, o sistema e a fala, respectivamente. A autora tamén sinala que, segundo González Rey, a inclusión das colocacións na fraseoloxía non é unha proposta aceptada por todos os investigadores. Lei confirma que a teoría de Gloria Corpas destaca por ser a primeira teoría global que abrangue todos os tipos de UF e ofrece unha aclaración común a todos

¹ Texto orixinal (en diante, T.O.): “como punto de partida para los estudios modernos de la fraseología del español y como una influencia indirecta en los estudios fraseológicos en general, ya que sus criterios de clasificación de las locuciones han sido aceptados por todos los fraseólogos [...]”.

eles sen omitir as propiedades características de cada subclase. Este apartado termina coa descrición da clasificación de Antonio Pamiés Bertrán (2007a, 2014a, 2016). Lei cre que “o que distingue esta clasificación son, sobre todo, as súas razóns teóricas, derivadas da súa propia definición do feito fraseolóxico. Os tres grandes grupos baséanse nun criterio semántico-cognitivo [...]”² (p. 23). Efectivamente, se se compara con teorías anteriores que se basean principalmente na estrutura e no valor semántico, a proposta de Pamiés con base na teoría cognitiva é novidosa, pois, segundo esta, a fraseoloxía estaría composta por pseudosintagmas (compostos, *phrasal*, locucións, construcións onímicas, fraseotermos etc.) semisintagmas (comparacións estereotipadas, colocacións, CVS etc.) e secuencias pseudodiscursivas (fórmulas, citas non sentenciosas, paremias, frases proverbiais etc.). Segundo o noso parecer, esta clasificación da fraseoloxía española é a máis ampla ata o de agora.

O seguinte apartado trata a teoría fraseolóxica chinesa e a súa taxonomía. Segundo a autora, no chinés non existe un termo equivalente a “fraseoloxismo” ou “unidade fraseolóxica”, mais si hai palabras que designan os diferentes fenómenos fraseolóxicos, como é o caso de *chengyu* (成語 *feito – palabra, “frase feita”) ou *guan yong yu* (慣用語 *habitual – uso – palabra, “expresión de uso habitual”). Non obstante, Wu Zhankun (2012), no seu libro *Shu Yu Xue Gang Yao* (熟语学纲要 “Panorama da fraseoloxía”), indica que en chinés a palabra *shuyu* ten tres sentidos: o estudo dos fenómenos fraseolóxicos; o conxunto dos fenómenos fraseolóxicos; e cada unidade fraseolóxica. Neste sentido, pódese dicir que o concepto *shuyu* corresponde aos conceptos de “fraseoloxismo” ou “unidade fraseolóxica” do español.

Antes de introducir as taxonomías da fraseoloxía, a autora fai unha especial análise do concepto *chengyu*. Os *chengyu* son un tipo de expresión peculiar da lingua chinesa e ocupan un lugar importante na fraseoloxía do chinés, tal e como sinala Lei: “máis do 90 % dos fraseoloxismos chineses serían *chengyu*”³ (p. 26). Non hai unha opinión uniforme entre os fraseólogos chineses sobre o que abarca o concepto de *chengyu* e, neste sentido, a autora critica a proposta de Fang Shenghui (1943) de empregar o termo *chengyu* como un hiperónimo que abrangue outras moitas expresións como *yanyu*, *xie hou yu*, *guan yong yu* etc. Estamos de acordo coa autora en que esta clasificación non é discreta porque estanse a mesturar os diferentes tipos de expresións. Lei tamén presenta a teoría de Sun Weizhang (1989), segundo a cal, o *chengyu* é unha subclase do concepto *shuyu*. Así, formados na maior parte dos casos por catro caracteres, cunha longa historia e de uso frecuente, os *chengyu* teñen fixación formal e significado idiomático. A autora engade que, durante moito tempo, os diferentes tipos de UF chinesas eran considerados parte dun campo léxico e estudábanse dentro do eido da lexicoloxía, algo que tamén sucede coas UF do español. Como indica Mario García (2008), as UF españolas estúdanse, tradicionalmente, dentro da lexicoloxía, considerando a equivalencia coa unidade *palabra* e o significado unitario similar ao

² T.O.: “lo que distingue esta clasificación son sobre todo sus razones teóricas, derivadas de su propia definición del hecho fraseológico. Los tres grandes grupos se basan en un criterio semántico-cognitivo [...]”.

³ T.O.: “más del 90% de los fraseologismos chinos serían *chengyu*”.

dos léxicos simples, así como a dificultade de separar unidades fraseolóxicas doutras unidades.

Entre as taxonomías presentadas pola autora deste libro, é evidente que non existe unha clasificación universal da fraseoloxía chinesa. En ocasións, hai confusión ou contradicións entre as diferentes teorías. A grandes trazos, hai lingüistas que toman *shuyu* como un hiperónimo que inclúe outros fraseoloxismos, como Wang Dechun (1983), Sun Weizhang (1989) e Yao Xiyuan (2013), mais tamén hai especialistas que tratan os *shuyu* como un tipo máis de fraseoloxismo. Lei destaca a clasificación de Wu Fan (2014): “Wu Fan emprega o termo *shuyu* como hiperónimo dividido en cinco subgrupos: *chengyu*, *guan yong yu*, *xie hou*, *yanyu* e *geyan*, e, segundo a súa capacidade de construír actos de fala e enunciados por si mesmos, clasifícaos en dous grupos: sintagmas fraseolóxicos e enunciados fraseolóxicos”⁴ (p. 53). Obviamente, aquí o criterio de clasificación é a capacidade de construír actos de fala ou textos por si mesmos, un criterio similar ao aplicado na fraseoloxía española. A autora comparte este punto de vista e confirma que a distinción entre sintagmas e enunciados mantense nas taxonomías das UF españolas dende o principio. Deste xeito, este criterio convértese nun elo das fraseoloxías chinesa e española.

Noutro apartado, Lei reflexiona sobre a equivalencia e a tradución dos frasemas. Citando os puntos de vista de Corpas, Timofeeva, Bradeanu etc., Lei suxire que a tradución dalgúns fraseoloxismos pode significar un gran desafío para os tradutores. A causa principal é que os fraseoloxismos sempre implican elementos extralingüísticos propios dunha determinada comunidade lingüística. En palabras da autora, “a cultura, a mentalidade e a interrelación discursiva afectan moito á tradución, polo que en certa etapa causa a inaccesibilidade da tradución. A fraseoloxía é exactamente o que constitúe a particularidade cultural da tradución”⁵ (p. 73). Para tratar a cuestión da equivalencia de tradución dos fraseoloxismos, Lei expón tres teorías representativas: por un lado, a teoría de Gloria Corpas sobre as locucións está composta pola equivalencia total, a equivalencia parcial, a equivalencia nula e a equivalencia aparente. Por outro lado, segundo a autora, Julia e Manuel Sevilla Muñoz abordan este problema dende unha perspectiva lexicográfica e as técnicas tradutolóxicas que propoñen para a tradución dos refráns e das frases proverbiais serían a actancial, a temática e a sinonímica. En función das ideas expostas, podemos dicir que ambas teorías destacan a importancia da competencia tradutora para unha correcta tradución. Coas técnicas presentadas por Julia e Manuel Sevilla Muñoz, sería posible obter unha correspondencia literal e conceptual. Non obstante, para que esta correspondencia sexa a “equivalencia total” que Gloria Corpas define, habería que cumprir todos os requisitos da “equivalencia total”. Isto tamén é unha mostra da “intraducibilidade dos frasemas” referida por Lei ao inicio deste apartado. Por último, tamén cabe mencionar

⁴ T.O.: “Wu Fan emplea el término *shuyu* como hiperónimo, que se divide en cinco subgrupos: *chengyu*, *guan yong yu*, *xie hou yu*, *yanyu*, y *geyan*, y, según su capacidad de construir actos de habla y enunciados por sí mismos, los incluye en dos grupos: sintagmas fraseológicos y enunciados fraseológicos”.

⁵ T.O.: “La cultura, la mentalidad y la interrelación discursiva afectan mucho a la traducción, por lo que en cierta etapa causa la inaccesibilidad de la traducción. La fraseología es exactamente lo que constituye la particularidad cultural en la traducción”.

as equivalencias de Chen Zhi (2007), quen opina que os diferentes elementos culturais se manifestan nos distintos niveis lingüísticos e, especialmente, nos niveis fonético, fonolóxico, gramatical, semántico e pragmático. Segundo se un fraseoloxismo e a súa tradución son correspondentes nos niveis denotativo e connotativo, Chen Zhi formula a teoría de equivalencia total, equivalencia parcial ou diverxencia absoluta na tradución dos fraseoloxismos cara o español ou o chinés. Lei considera que a análise de Chen Zhi pode facilitar información das diferenzas culturais entre China e España, mais, na nosa opinión, a “equivalencia total” de Chen Zhi non é totalmente coincidente coa “equivalencia total” que propón Gloria Corpas. Como xa comentamos ao expoñer a teoría de Julia e Manuel Sevilla Muñoz, a “equivalencia total” de Corpas contén máis requisitos en máis facetas da lingua e, en consecuencia, este tipo de equivalencia é máis difícil de acadar.

A segunda parte deste libro trata sobre a linguaxe figurada nas dúas linguas. Primeiro, expónse a evolución dos estudos da metáfora. De acordo coa autora, durante moito tempo, tratouse á metáfora como unha figura retórica. Dende Max Black, “comézase a ver a metáfora como un problema semántico que se ten que tratar no nivel da oración”⁶ (p. 83). Segundo a *Teoría cognitiva da metáfora* de Lakoff e Johnson, a metáfora preséntase non só na linguaxe, senón tamén no pensamento e na acción do ser humano. Como resume Lei, “a metáfora non só é un fenómeno lingüístico, senón tamén é un proceso conceptual e experimental que reflicte a nosa forma de pensar e actuar e constitúe a forma en que percibimos o mundo”⁷ (p. 84). Polo que atinxe ao funcionamento da metáfora, baseándose nas ideas de Lakoff (1987), a autora suxire que, tras as metáforas particulares variadas, hai un núcleo conceptual compartido por metáforas de distintas linguas. É dicir, hai un modelo metafórico cunha base biolóxica e psicolóxica común da cal derivan as múltiples expresións metafóricas en diferentes linguas.

En canto ao panorama de estudo da metáfora na China, Lei explica que foi nos anos 90 cando se comezou a estudar a metáfora baixo o marco da semántica cognitiva. Isto débese a introdución, nesa época, de obras occidentais sobre este tema. A fraseoloxía está moi relacionada coa metáfora porque a metáfora xoga un papel primordial na descodificación de moitos fraseoloxismos. Como defende a autora, “a fraseoloxía pódese considerar o eido que ofrece os exemplos máis abundantes e ilustrativos da motivación da linguaxe figurada, xa que permite un seguimento de moitos dos fenómenos que interveñen no proceso de proxección interconceptual”⁸ (p. 86). A nomenclatura descritiva empregada na teoría da metáfora conceptual une directamente un dominio fonte cun dominio meta, o cal resulta pouco operativo ao investigar un corpus de fraseoloxismos amplo e detallado, segundo manifestan Iñesta e Pamies (2002). Por iso, ambos autores tentan clasificar a nomenclatura en tres niveis: modelos

⁶ T.O.: “se comienza a ver la metáfora como un problema semántico que se tiene que tratar en el nivel de la oración”.

⁷ T.O.: “la metáfora no sólo es un fenómeno lingüístico, sino también es un proceso conceptual y experiencial que refleja nuestra forma de pensar y actuar y constituye la forma en que percibimos el mundo”.

⁸ T.O.: “La fraseología se puede considerar como el campo que ofrece los ejemplos más abundantes e ilustrativos de la motivación del lenguaje figurado, porque permite un seguimiento de muchos de los fenómenos que intervienen en el proceso de proyección inter-conceptual”.

icónicos, arquimetáforas e metáforas particulares. Lei aclara que, neste sistema de tres niveis, os modelos icónicos están formados por diferentes tipos de dominio fonte que están clasificados, á súa vez, en arquimetáforas. Así mesmo, cada arquimetáfora encerra unha serie de metáforas particulares. Ao noso entender, a teoría de Iñesta e Pamies baséase na teoría cognitiva da metáfora de Lakoff, á cal desenvolven co fin de mellorar a súa aplicación práctica. Para mostrar os resultados de empregar esta teoría na práctica, a autora menciona o traballo de Pamies, Lozano e Cortina (2006), onde se aplica esta teoría ao dominio da embriaguez e se conclúe que as metáforas particulares en distintas linguas corresponden a cinco modelos icónicos relacionados co animal, o movemento, o corpo, a agresión e o vexetal e, á súa vez, con trece arquimetáforas. Outro traballo mencionado pola autora é o artigo *Metaphor, culture and conceptual systems: A case study of sex metaphors in a Hong Kong Chinese newspaper* (2009), de Tsang Ching Yee, onde se analizan as metáforas sexuais empregadas nun xornal para adultos e se resumen en “O sexo é unha guerra” e “O sexo é comer”. A autora tamén destaca o traballo de Xiao Yanhong (2016), que realizou un estudo semántico contrastivo da metáfora na fraseoloxía do chinés e do español.

Este traballo revela a existencia de mecanismos compartidos polas dúas linguas na creación de fraseoloxías e metáforas. Tamén verifica a validez da teoría dos modelos icónicos e arquimetáforas. En consecuencia, debe recoñecerse a relevancia desta investigación, pioneira en estudar a fraseoloxía do español e do chinés dende unha perspectiva semántica mediante a aplicación da devandita teoría. En resumo, o tema tratado neste libro é innovador, pois a bibliografía ao respecto é escasa. Este estudo ofrece un panorama xeral do estado da cuestión da fraseoloxía e da metáfora na China e en España, incluíndo o concepto da fraseoloxía, as taxonomías existentes, a tradución de fraseoloxismos e a evolución do estudo da metáfora en ambas as dúas linguas. Ademais, preséntanos unha serie de estudos contrastivos español-chinés da fraseoloxía e a metáfora realizados ata agora. Non cabe dúbida de que este traballo poderá servir como base teórica para afondar no estudo contrastivo castelán-chinés da fraseoloxía e da metáfora contrastiva.

Liqun Wang
Universidade de Santiago de Compostela

SAILER, Manfred e MARKANTONATOU, Stella (eds.) (2018). *Multiword expressions. Insights from a multi-lingual perspective*. Colección Phraseology and Multiword Expressions 1. Berlin: Language Science Press, 336 pp. DOI: 10.5281/zenodo.1182583

Esta obra inaugura en 2018 unha nova serie dedicada especificamente á fraseoloxía, «Phraseology and Multiword Expressions», da editora Language Science Press, un selo especializado en lingüística e con sede en Berlín que conta co apoio técnico-editorial da Universidade Libre de Berlín. A obra está dispoñible para descarga de balde, un feito que se agradece, por tanto as publicacións especializadas adoitaren ter prezos sobreelevados para a adquisición particular.

En *Multiword expressions. Insights from a multi-lingual perspective*, Manfred Sailer e Stella Markantonatou compilan un total de 10 estudos sobre as unidades plurilexicais. A maioría deles dan conta de parte dos resultados do grupo de traballo sobre a relación léxico-gramática da acción IC1207 - *Parsing and multi-*

word expressions. Towards linguistic precision and computational efficiency in natural language processing (PARSEME), desenvolvida entre os anos 2013 e 2017 e centrada fundamentalmente na mellora da representatividade lingüística, a precisión e a eficiencia computacional da herdanza plurilingüística europea nas aplicacións de procesamento de linguaxe natural (no sucesivo, PNL) mediante a descrición e modelado das unidades plurilexicais. A acción, na que participaron 30 linguas, quería así avanzar no PNL e a súa aplicación nas TIC para linguas diferentes do inglés, idioma que ten absorbido boa parte dos esforzos científicos neste eido desde os comezos da lingüística computacional. O abano de linguas que cobre a obra é amplo: alemán, búlgaro, español, estonio, francés, grego, inglés, maorí, romanés e serbio.

O concepto de unidade plurilexical do que se parte é amplo, entendido como termo xeral para calquera tipo de unidade fraseolóxica (no sucesivo, UF). Ben que os traballos xiran fundamentalmente derredor das locucións e as colocacións, tamén hai traballos que inclúen a onomástica e os compostos terminolóxicos.

As achegas xiran derredor de tres focos temáticos específicos: a taxonomía das unidades plurilexicais, a definición de tipos de unidades concretos e os métodos e problemas na investigación destas unidades desde un punto de vista multilingüe. En xeral, a perspectiva destas últimas parte da posibilidade de dar cunha constante que sexa independente de cada lingua e que facilite así o seu tratamento con TIC. A maioría das investigacións que aquí se recollen enmárcanse dentro de proxectos que procuran o establecemento dun marco teórico e taxonómico que facilite a identificación e o tratamento das UF dentro das aplicacións de PNL, como os sistemas de tradución automática (no sucesivo, TA) ou os de etiquetaxe de corpus. Detallamos a seguir os contidos de cada un dos capítulos.

No capítulo 1, «The syntactic flexibility of semantically non-decomposable idioms», Sascha Bargmann e Manfred Sailer defenden un tratamento sintáctico máis uniforme dos frasemas tanto a escala intralingüística coma interlingüística partindo da premisa de que as UF idiomáticas deberían ser analizadas atendendo aos elementos que as compoñen, que se rexen polas regras estándar da sintaxe e que contribúen ao significado da unidade. Fan un contraste entre o inglés e o alemán aplicando estratexias de cambio de orde dos elementos, topicalización e pasivización. Tras o detalle das posibilidades, estenden a proba a outras linguas, nomeadamente á pasiva reflexa en estonio e a pasiva no francés.

A perspectiva multilingüística tamén se aplica na seguinte achega, «Semantic and syntactic patterns of multiword names: A cross-language study», un traballo de seis autoras que se engloba dentro da onomástica e da procura de regras para o seu aproveitamento computacional. Céntranse en tres categorías de nomes propios: persoas, lugares e entidades. As linguas analizadas son o búlgaro, o francés, o grego, o inglés e o serbio. Na súa investigación procuran a descrición dun modelo común para a descrición e clasificación desta categoría de palabras en diferentes linguas (*language-neutral semantic patterns*) co obxectivo de que se poida estender a outras linguas. O recoñecemento deste tipo de unidades será de gran utilidade para a TA, a extracción de información multilingüe e a automatización na elaboración de resumos. A partir do recoñecemento dos denominados *triggers*, que pertencerían a campos semánticos concretos, determinan unha serie de modelos semánticos que permiten identificar e determinar os tipos de nomes. En cambio, os padróns sintácticos que tamén analizan son específicos de cada lingua, ben que poden coincidir nalgunhas. O feito de que os padróns sintácticos das diferentes linguas se poidan vincular a un mesmo padrón semántico constitúe un elemento de comparación que permite o seu aproveitamento con medios computacionais.

En «MEWs and the Emotion Lexicon: Typological and cross-lingual considerations», Aggeliki Fotopoulou e Voula Giouli fan no 3.º capítulo unha análise comparativa grego-francés das UF do campo das emocións. Inclúen unha proposta de clasificación baseada en características sintácticas, léxicas e semánticas. As autoras observan que ambas as linguas presentan, no plano intralingüístico, un grao de variación considerable e, no interlingüístico, similitudes na sintáctica e na semántica subxacentes.

O capítulo 4 vén da man de Patrick Hanks, Ismael El Maarouf e Michael Oakes co título «Flexibility of multiword expressions and Corpus Pattern Analysis», en que aplican a técnica da análise de padróns en corpus desenvolvida polo propio Hanks para rexistrar significados (*map meaning*), unha técnica xa posta en marcha no *Pattern Dictionary of English Verbs*, con máis de 1600 entradas, incluídos *phrasal verbs* e locucións verbais. Dado que ese traballo esixira bastante intervención manual na fase de identificación, queren con este proxecto acelerar o proceso de detección dos padróns dentro do corpus aplicando métodos estatísticos e fornecer unha ferramenta que se poida aplicar a máis linguas. Nesta achega presentan unha análise bilingüe inglés-francés a partir de corpus monolingües e con vistas á tradución, centrada nun estudo de caso cos verbos *bite / mordre* como núcleos de UF de todo tipo (locucións verbais, fórmulas, colocacións...) e na procura das súas preferencias léxicas, sintácticas e semánticas nos corpus.

«Multiword expressions and the Law of Exceptions», de Koenraad Kuiper, conforma o 5.º capítulo da obra. Parte da Lei das excepcións como universal lingüístico, que defende que, na relación entre gramática e léxico, as regularidades gramaticais teñen un correlato nas excepcións que se manifestan no léxico, e de dous tipos de idiosincrasias léxicas: por unha banda, restricións arbitrarias dentro das opcións dadas pola gramática; por outra, aquelas que infrinxen as normas gramaticais. Traballa nos exemplos con inglés, neerlandés e maorí. Como indica o propio autor, esta achega é un primeiro exercicio de comprobación das hipóteses de partida.

O capítulo 6, «Choosing features for classifying multiword expressions», de Éric Laporte, enmárcase dentro da temática da taxonomía. Ante a falta de consenso, o autor procura cales son as características esenciais que se precisan para a clasificación e que, por tanto, cómpre investigar de forma prioritaria. Incide na necesidade da clasificación por dous motivos: por unha banda, por razóns prácticas de organización e de comunicación dentro da comunidade científica; por outra, polo feito de que facilitaría o recoñecemento por medios estatísticos en contornas computacionais.

No capítulo 7, unha das editoras do volume, Stella Markantonatou, comparte autoría con Niki Samaridi en «Revisiting the grammatical function “object” (OBJ and OBJ \emptyset)». Desde o marco teórico da gramática léxico-funcional, as autoras analizan en grego e inglés os dous tipos de obxecto que distingue esta gramática (OBJ e OBJ \emptyset) e analizan o seu comportamento nas expresións fixas e nas expresións de significado composicional, en concreto, se ambas as categorías de obxecto se poden aplicar aos sintagmas nominais. A súa conclusión é que cómpre unha nova categoría, unha nova función gramatical (que denominan FIX) para explicar os complementos, xa que non se poden explicar coas estratexias de diagnóstico clásicas aplicadas aos complementos.

Verginica Barbu Mititelu e Svetlozara Leseva abordan no capítulo 8 a cuestión da derivación no ámbito das expresións plurilexicais do romanés e do búlgaro, en concreto, a formación de novas UF por derivación a partir de UF existentes, e analizan, fundamentalmente desde a perspectiva paradigmática, como a derivación provoca cambios na morfoloxía, sintaxe e semántica das UF.

O capítulo 9, «Modelling multiword expressions in a parallel Bulgarian-English newsmedia corpus», de Petya Osenova e Kiril Simov, propón o establecemento de correspondencias de unidades léxicas fixas a partir dun corpus paralelo búlgaro-inglés empregando cadeas léxicas, que consideran un mecanismo apropiado para representar as UF xa que permiten codificar a flexibilidade gramatical dalgúns dos elementos que compoñen as UF, así como o valor informativo das palabras soltas. A partir de aí, establecen estruturas de correspondencia, tales como UF-palabra, UF-sintagma libre e UF-UF. O concepto de falta de simetría no establecemento das correspondencias no que fan reiteradamente fincapé resulta, a estas alturas, innecesario. Alén disto, coñecer a dirección do corpus sería relevante, xa que un corpus de traducións ten o nesgo de ser un corpus derivado, non «orixinal».

Pecha o volume un capítulo 10 dedicado ao establecemento dunha taxonomía de frasemas do español que resulte axeitado para os sistemas de PNL. En «Spanish multiword expressions: Looking for a taxonomy», Carla Parra, Almudena Nevado e Eoghan Sánchez toman os exemplos do inglés da taxonomía de Ramisch (2012, 2015) e elaboran un corpus de unidades similares en español que, neste caso, consta de 150 unidades. Na análise, contrástanas co CREA e o CORPES XXI. Establecen unha taxonomía ordenada conforme a dous eixes: tipoloxía morfosintáctica e grao de flexibilidade. A tipoloxía do inglés revélase desaxeitada para o español, polo que unha das súas conclusións é que as tipoloxías se deberían adaptar a cada lingua, mais que cumpriría avanzar a investigación para coñecer se poden ser comúns a linguas da mesma familia.

Como adoita ser común nos traballos de autoría múltiple enfiados unicamente por un obxecto de estudo, pero sen coordinación entre os contidos, a calidade dos capítulos é desigual. Con todo, cómpre destacar a fabulosa introdución dos editores para describir o estado da cuestión e as temáticas emerxentes, así como os marcos conceptuais dentro dos que se engloban os traballos, co que conseguen darlle a necesaria coherencia ao conxunto.

Patricia Buján Otero
Universidade de Vigo

SOLANO RODRÍGUEZ, M.ª Ángeles e BIELAWSKA, Karolina (coords.) (2018): *Proyectos de fraseología integrada para la enseñanza de ELE*. Madrid: Instituto Cervantes. ISBN 9788409100132; 338 páxs.

O volume *Proyectos de fraseología integrada para la enseñanza de ELE* inaugura, ao acubillo da Biblioteca Fraseolóxica do Centro Virtual Cervantes (CVC), a serie “Didáctica”, que ten por obxectivo contribuír á ensinanza/aprendizaxe das unidades fraseolóxicas mediante a publicación de metodoloxías e actividades destinadas á aula de lingua, literatura, cultura ou tradución, así coma á autoformación.

Coordinado por M.ª Ángeles Solano Rodríguez e Karolina Bielawska, o volume que estamos a presentar supón unha achega importante no eido da fraseoloxía aplicada, da fraseodidáctica, partindo das suxestións do *Marco europeo común de referencia para as linguas* (MECR). Contén dez unidades de programación por tarefas destinadas ao desenvolvemento da competencia fraseoloxía do español. Estas unidades didácticas (UD) están dirixidas a docentes de español como lingua estranxeira (ELE) que se afrontan ante diferentes contextos de aprendizaxe e niveis de coñecemento lingüístico (A1-B2). Estas dez unidades son o

resultado do curso de promoción educativa «Diseño de unidades didácticas para la enseñanza y aprendizaje del español como lengua extranjera», celebrado na Universidade de Murcia en 2014. De marcado carácter experimental, esta iniciativa pedagóxica caracterizábase pola dinámica de resolución de problemas (ensaio, error e reflexión) e a tutoría entre iguais (estudantes do último curso de grao e de mestrado). E son M.ª Ángeles Solano Rodríguez e Karolina Bielawska quen de coordinar este traballo coral, á vez orixinal e innovador, neste volume que se inscribe no ámbito da formación do profesorado de ELE para a ensinanza/aprendizaxe de unidades fraseolóxicas do español.

O prólogo, firmado por M.ª Isabel González Rey, incide na transcendencia e vitalidade da fraseoloxía práctica á que fai referencia o termo fraseodidáctica (*Phraseodidaktik*), acuñado en Alemania por Peter Khün nos anos oitenta do século pasado. De seguido, o volume arranca co capítulo “Integrar la fraseología en unidades didácticas por tareas”, onde M.ª Ángeles Solano sinala a necesidade de incorporar na formación do profesorado de Educación Secundaria e de linguas estranxeiras contidos de didáctica do compoñente fraseolóxico das linguas. Considera que toda unidade de programación deber contemplar como obxectivo comunicativo de aprendizaxe a identificación, a comprensión e o bo uso das unidades fraseolóxicas (UF) máis recorrentes. A profesora Solano parte dunha clasificación das UF en catro grandes categorías: os sintagmas fraseolóxicos (locucións verbais, adxectivas, nominais, prepositivas e colocacións), os enunciados fraseolóxicos (rutineiros, pragmáticos e discursivos), os esquemas sintácticos (unidades fraseolóxicas que precisan completarse con elementos da sintaxe libre) e as paremias.

As achegas do volume seguen o principio de que toda unidade de aprendizaxe debe responder a unha planificación flexible, pero sistemática, na que a intervención docente responda ás tres fases cognitivas básicas de atención, adaptación e apropiación. Na fase de atención é preciso tomar consciencia do feito fraseolóxico na lingua nativa e noutras linguas coñecidas. Así, resulta de gran utilidade facer compilacións de UF e asocialas unhas coas outras en mapas conceptuais en atención aos diferentes tipos de relacións (sinonimia, homonimia e antonimia).

As dez unidades didácticas están estruturadas na secuencia dun número de sesións (de cinco a dez, dunha hora, hora e media ou dúas horas de duración) e están encadradas nos niveis A1, A2, B1 e B2 de español (MECR), en contextos de ensinanza oficial da Educación Secundaria Obrigatoria e de ensinanza non regrada para adultos. Abordan áreas temáticas de interese para as persoas ás que se dirixen (o deporte, o cinema, as viaxes, as relacións persoais, a gastronomía e a alimentación) e presentan ferramentas de distintos tipos de avaliación (da tarefa final, das competencias empregadas, de autoavaliación e de coavaliación da aprendizaxe).

A primeira unidade didáctica, “¡Me lo paso pipa en España!”, da man de Félix Ekstrom Tormos e Karolina Bielawska, está deseñada para preadolescentes de nivel inicial A1 de español (nivel básico do MECR) e ten como obxectivo acadar a tarefa final de escribir unha carta informal a un amigo español (*penpal*), con miras a un posterior intercambio escolar. Entre os fraseoloxismos traballados atopamos *ser (como) una jaula de grillos*,

pasar las horas muertas + GERUNDIO, hincharse a + INFINITIVO, tener buena/mala pinta, estar para chuparse los dedos, pasarlo pipa, ser más lento que el caballo del malo, estar como pez en el agua, lo bueno se acaba pronto e la práctica hace al maestro.

Ramón William Sánchez Harrison e Syrine Daoussi achegan a segunda unidade didáctica, titulada “De compras navideñas”, que está dirixida a estudantes anglófonos de 13-14 anos de nivel A1–A2 de español (nivel elemental do MECR) e debe desenvolverse no primeiro trimestre do curso porque a tarefa final é un xogo de rol na contorna das compras do Nadal. Entre as unidades fraseolóxicas abordadas están as que fan referencia ao momento de facer o pagamento: *echar cuentas, rascarse el bolsillo, pagar en efectivo, pagar al contado e pagar a tocateja.*

A terceira UD, “¡Extra, extra, escribimos una noticia!”, vén firmada por María José López Ramón e María Dolores Sánchez López-Casas. Tamén está pensada para estudantes preadolescentes de nivel A2 de español como lingua estranxeira. A tarefa final consiste na redacción e presentación dunha noticia para o telexornal da clase sobre vivencias e actividades desenvolvidas ao longo do curso escolar. Nas mostras das tres noticias resultantes destacan *estar la mar de + ADJETIVO, acabar molido, recargar las pilas, hacer un frío que pela, de lo lindo, estar para chuparse los dedos, pegarse una leche, llorar como una magdalena e ir sobre ruedas.*

As seguintes dúas unidades didácticas están enmarcadas no nivel de transición entre o A2 e o B1 de español (niveis elemental e soleira do MECR). Así, a cuarta unidade didáctica, “Vamos al cine ¿no?”, de Raquel Cuesta González y Jaime Pérez Macanás, está dirixida a adolescentes de diferentes nacionalidades en situación de inmersión lingüística en España co obxectivo de facer a dramatización dunha conversación telefónica para ir ver xuntos unha película. Trabállanse enunciados fraseolóxicos pragmáticos (*¡Vaya tela!, ¡Qué fuerte!, ¡Madre mía!, ¡Lo que nos faltaba!, ¡Muy bonito!, ¡Qué guay!, ¡Es una pasada!, ¡Ni hablar!*) e discursivos (*en fin, por supuesto, por cierto, en resumidas cuentas*).

A quinta unidade didáctica, “Fraseología deportiva”, de Silvia García González e Isabel Ortuño Carbonero, dirixese a xogadores de fútbol nun contexto de ensinanza non regrada e en inmersión lingüística en España. Persegue unha dobre tarefa final: a construción dun glosario fraseolóxico deportivo e a realización dunha entrevista cun periodista. As unidades traballadas proceden das regras e das tácticas do xogo, así coma da cultura futbolística española e o desenvolvemento da actividade deportiva (*fuera de juego, saque de banda, pase y movimiento, táctica del balón largo, meter gol, hacer falta, sacar/ recibir una tarjeta amarilla, sacar/recibir una tarjeta roja e ser ofensivo*, entre outras).

Na mesma liña temática atópase a oitava unidade didáctica, “Eres todo un narrador deportivo!”, dirixida tamén a xoves deportistas anglófonos de nivel B1 de español fóra do ensino regrado. O obxectivo dos autores, Mario Sánchez Morales e Syrine Daoussi, é a elaboración dunha crónica deportiva que aparecerá publicada nun blog e será presentada nun coloquio. Figuras relevantes do baloncesto, do fútbol e do tenis son os alicientes dos textos e das noticias traballadas na unidade.

Inmaculada Garrido Tébar, Juan Vázquez González e Noelia García Rodríguez son autores da sexta e da sétima unidades didácticas: “¡Buen viaje!” e “¡Oído cocina!”. Ambas as dúas están dirixidas a estudantes adolescentes de nivel B1 de español (nivel soleira do MECR). O obxectivo de “¡Buen viaje!” é elaborar un xogo de mesa sobre cidades, gastronomía, festas populares e meteoroloxía. E “¡Oído cocina!” pretende acadar a planificación e a dramatización de actuacións simuladas nun restaurante, con diálogos que conteñan fraseoloxismos e un menú con pratos típicos da cociña española.

A fraseoloxía recollida nestes dous traballos comprende as UF *Quien fue a Sevilla perdió la silla, Ancha es Castilla, en la luna de Valencia, el tiempo es oro*; unidades referidas ao ámbito meteorolóxico coma *de sol a sol, llover a cántaros, llover a mares, hacer un sol de justicia, hacer un día de perros, hacer un frío que pela, A mal tiempo, buena cara*; locucións coma *no dejar a alguien ni a sol ni a sombra, ser (alguien) un sol, estar en las nubes, estar en la luna, estar alguien que truena, romper el hielo, ir algo viento en popa, ver las estrellas, ser (alguien) una estrella, cambiar de aires*; e locucións relacionadas con divertirse como *pasar una noche toledana, pasarlo bomba, irse de jarana, pegarse una juerga, andar de picos pardos, salir de farra e pasarlo pipa*, entre outras.

Para abordar a diversidade gastronómica das diferentes rexións españolas, a sétima unidade, “¡Oído cocina!”, aborda UF como *a la sopa boba, abrir el apetito, con las manos en la masa, crecer como hongos, de toma pan y moja, descubrir el pastel, llamar al pan pan y al vino vino, para chuparse los dedos, ser harina de otro costal, ser pan comido, tener buen paladar, venderse como rosquillas* etc.

Rosario Cano Piñero e Irene Plaza Iniesta achegan a novena unidade didáctica “No sabrás lo que es pena, hasta que no juntes tu sangre con la ajena”, destinada a adultos británicos de nivel de transición entre o B1 e o B2 de español (nivel avanzado do MECR) que están aloxados con familias españolas. A tarefa final consiste na elaboración e presentación dun blog con información sobre a súa vida cotiá nese contexto familiar de acollida en España. A partir das buscas e consultas no *Refranero multilingüe*, as persoas participantes na experiencia traballan con paremias coma *De tal palo, tal astilla; Dime con quién andas y te diré quién eres; Mal de muchos, consuelo de todos / de tontos; Más vale el diablo por viejo que por diablo; Más vale pájaro en mano que ciento volando; Más vale tarde que nunca; No por mucho madrugar amanece más temprano; Y con esto y un bizcocho, hasta mañana a las ocho* etc.

A décima e última unidade didáctica do volume, “Como en casa, en ningún sitio”, de Paloma Morcillo Ortega e Alba María Gálvez Vidal, está dirixida a estudantes universitarios alemáns de segundo ciclo con intencións de facer unha estada de tipo académico en España. Despois de elaborar un “catálogo de expresións fijas”, a tarefa final consiste nun xogo de rol con improvisacións a partir de situacións da vida real (buscar piso en anuncios de prensa, relacionarse cos demais inquilinos, firmar o contrato de aluguer e resolver un problema de convivencia). Nesta unidade recóllense expresións como *estar en apuros, sano y salvo, ser como buscar una aguja en un pajar, ser un*

manitas, poner al mal tiempo buena cara, arrimar el hombro, tener un día de perros, no pegar ni con cola, hablar por los codos, llevarse bien con alguien etc.

Podemos dicir que estas dez unidades didácticas do volume *Proyectos de fraseología integrada para la enseñanza de ELE* conforman unha boa andamiaxe na que están dispostos de xeito claro e sistemático os seus compoñentes: os descritores dos niveis de competencia lingüística do MECR, as especificacións de contidos, os obxectivos e as distintas taxonomías de observación para poder efectuar as avaliacións correspondentes. Todo isto fai que este traballo coordinado por M.ª Ángeles Solano Rodríguez e Karolina Bielawska se converta nunha ferramenta necesaria e innovadora para a fraseoloxía aplicada do español, especialmente útil e inspiradora no eido da formación de docentes de ELE. Trátase dun estupendo comezo para a nova serie de “Didáctica” da Biblioteca Fraseolóxica do Centro Virtual Cervantes. Moitos parabéns!

Referencias bibliográficas

- MECR - XUNTA DE GALICIA (2005): *Marco europeo común de referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación*. Xunta de Galicia (Secretaría Xeral de Política Lingüística) / Consello de Europa / Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Tradución ao galego de COUNCIL OF EUROPE (2001): *Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg: Council for Cultural Cooperation, Education Committee, Language Policy Division (https://www.lingua.gal/recursos/outros/_/publicacions/recurso_0001/marco-europeo-comun-referencia-para-linguas).
- SEVILLA MUÑOZ, Julia e ZURDO RUIZ-AYÚCAR, M.ª Teresa (dirs.) (2009): *Refranero multilingüe*. Madrid. Instituto Cervantes - Centro Virtual Cervantes (<http://cvc.cervantes.es/lengua/refranero>) [Data da consulta: 9-12 de decembro de 2019].

M. Carmen Losada Aldrey
Universidade de Santiago de Compostela